UDK 502:272–732.2
061.2:502.14(497.6)
https://doi.org/10.31337/oz.81.4.7
Pregledni rad
Primljeno: 16.2.2026.
Prihvaćeno: 22.7.2026.

Ekološko obraćenje između nauka crkvenoga učiteljstva i djelovanja

Od pape Franje do Lava XIV. i Pokreta za ekološko obraćenje u Bosni i Hercegovini

Dalibor Milas[*]

Sažetak

Rad analizira pojam ekološkoga obraćenja kao načina prijelaza od nauka crkvenoga učiteljstva prema provedivim djelovanjima. Polazeći od integralne ekologije u Laudato si' i urgentnoga tona Laudate Deum, razmatra pitanje javne prevodivosti pojma u postsekularnom okviru (Habermas) njegove operacionalizacije "pedagogiju malih koraka" (Kayra). Studija slučaja Pokreta za ekološko obraćenje u Bosni i Hercegovini pokazuje kako se kroz hibridna savezništva civilnih i religijskih čimbenika ekološko obraćenje prevodi u ponovljive formate djelovanja i kriterije provjerljivosti.

Ključne riječi: *ekološko obraćenje; integralna ekologija; Laudato si'; Laudate Deum; Bosna i Hercegovina*

Uvod

Raskorak između ekološkoga diskursa i stvarne promjene životnih stilova ključno je obilježje našega vremena. Unatoč znanju o uzrocima krize i tehničkim rješenjima, društva teško prelaze prag navike. Često se događa da "znamo" dovoljno, ali ne djelujemo dovoljno, ili djelujemo fragmentarno i prekasno. Pritom je briga za okoliš u dijelu suvremenoga javnoga diskursa dodatno ideologizirana i pretvorena u poprište tzv. kulturnih ratova: klimatske se politike karikiraju kao "zelena agenda" ili "agenda za kontrolu ljudi", dio navodne "nove klimatske religije" ili "klimatske diktature" (Nadal, 2024, 1188–1195). Zato ekološka kriza nije tek pitanje informacija i tehnologije, nego i pitanje volje, formacije navika i zajedničkoga smisla: riječ je o motivacijskom kapacitetu društava da izdrže pro-

* Doc. dr. sc. Dalibor Milas, Katholisch–Theologische Fakultät Universität Graz. Adresa: Heinrichstraße 78, 8010 Graz, Austrija. Sveučilišni centar za protestantsku teologiju Matija Vlačić Ilirik. Adresa: Ul. Ivana Lučića 1a, 10000 Zagreb, Hrvatska. ORCID iD: https://orcid.org/0009–0009–2539–0352. E–adresa: *dalibor.milas@gmail.com*

mjene koje prelaze kratkoročne interese, komfor i političke cikluse, te o sposobnosti da se cijena promjene ne doživljava kao "tuđi trošak". U tom je kontekstu korisno izoštriti perspektivu: ekologija nije sve, ali bez ekologije sve postaje upitno. Klimatske nas promjene prisiljavaju da zemlju na kojoj i od koje živimo gledamo ne više iz perspektive identiteta, položaja i interesa, nego iz perspektive opstanka ljudskoga života, a to klimatsko pitanje čini pitanjem globalne, međugeneracijske i ekološke pravednosti (Vučković, 2007, 5). Taj pomak perspektive pojašnjava zašto je ekološka tema danas istodobno društvena, moralna, politička i duhovna. Međutim, upravo tu postaje vidljiva postsekularna "pukotina": manjak resursa koji održavaju društveno odgovorno djelovanje. Benedikt Schmidt, profesor teološke etike na Katoličkom teološkom fakultetu u Berlinu, oslanjajući se na Jürgena Habermasa, smatra da praktična racionalnost može "promašiti" vlastitu zadaću ako više nema snage u ljudima buditi i održavati svijest o "globalno povrijeđenoj uzajamnosti" i o "onom što nedostaje" (Schmidt, 2024, 41–42). U pluralnim društvima religijski jezik i dalje oblikuje biografije i zajednice, ali njegova javna relevantnost mora proći test prevodivosti: može li se prevesti u komunikabilne oblike djelovanja bez povlačenja u privatnost i bez nametanja "unutarnjih" razloga kao općih normi. Ako je ta ocjena točna, onda prevođenje religijskoga jezika u javno opravdive i praktične oblike uzajamnosti nije sporedno pitanje, nego dio rješenja.

Ovaj rad postavlja istraživačko pitanje: Kako je u pontifikatu pape Franje oblikovan pojam ekološkoga obraćenja te kako se on može razumjeti kao normativno–pastoralni mehanizam prijelaza iz nauka učiteljstva u djelovanje, u kontinuitetu prema pontifikatu Lava XIV., i na primjeru jedne lokalne inicijative u Bosni i Hercegovini? Polazna je pretpostavka da ekološko obraćenje nije puki pobožni dodatak ekološkoj politici, nego koncept koji pokušava premostiti opisani jaz: od znanja i diskursa prema ustrajnoj promjeni navika, institucija i političke volje. Teza rada glasi: ekološko obraćenje u učenju suvremenoga katoličkoga učiteljstva je normativno–pastoralni mehanizam prijelaza od utvrđivanja krize prema mjerljivim oblicima djelovanja, jer istodobno preobražava osobni stil života, zahtijeva institucionalne i političke odgovore te generira obrazovne prakse i zajedničke prostore učenja koji se mogu javno opravdati. U tom luku Franjo postavlja paradigmu integralne ekologije, Lav XIV. pojačava zahtjev za provedivim politikama i institucionalnim pomacima, a primjer lokalnoga pokreta u Bosni i Hercegovini pokazuje kako se isti pojam može prevesti u "male, izvedive projekte" i savezništva odozdo.

Konačno, izbor studije slučaja u Bosni i Hercegovini nije slučajan: riječ je o društvu u kojem su socijalno povjerenje, institucionalna učinkovitost i kultura zajedničkoga dobra pod pritiskom postkonfliktnoga nasljeđa i socioekonomskih ranjivosti. Upravo zato inicijative koje ekološko pitanje povezuju s odgojem, zajednicom i javno vidljivim i obrazloživim ciljevima mogu biti posebno indikativne za pitanje kako se uzajamnost održava kao djelovanje. U radu se primjenjuje kvalitativna analiza sadržaja kojom se istražuju ključni dokumenti (*Laudato si'*, *Laudate Deum*) i selektirane javne poruke u razdoblju od 2015. do 2026. godine.

Uzorkovanje je namjerno i kriterijsko, s fokusom na izvore koji operacionaliziraju nauk u konkretna djelovanja. Jedinicu analize predstavljaju tematski sklopovi koji definiraju ekološko obraćenje (promjena navika, institucionalna odgovornost, mjerljivost), a studija slučaja u BiH služi kao poligon za kodiranje i interpretaciju procesa recepcije "odozdo".

1. Papa Franjo: integralna ekologija i izvorište ekološkoga obraćenja

U *Laudato si'* Franjo uspostavlja paradigmu integralne ekologije, povezujući ekološka pitanja sa socijalnim i ekonomskim kontekstima (LS 137–162). Ekologija postaje mjesto provjere vjere: odnos prema stvorenomu otkriva razumijevanje Boga i granica ljudske moći (LS 1–2, 137–162). U toj paradigmi pojam ekološkoga obraćenja nije sporedna pobožnost, nego unutarnja nužnost. Ako je kriza plod odnosa koji su postali destruktivni, onda se odgovor ne iscrpljuje u tehničkim korekcijama, nego traži preobrazbu odnosa: prema Bogu, prema drugomu čovjeku i prema stvorenju (LS 216–221). Upravo je to jedna od najvažnijih Franjinih teza: ekološka kriza nije primarno kriza informacija, nego kriza navika, želja, kriterija uspjeha i ekonomskoga "normalnoga". Drugim riječima, nije riječ samo o tom što znamo, nego o tom što volimo, čemu se klanjamo i na što smo spremni pristati kao na "nužnu cijenu" komfora. Taj obrat Franjo dodatno pojašnjava u razradi uzroka krize. Rješenje se naime ne može tražiti bez suočavanja s neugodnim pitanjima moći, korupcije i sustavnih pogrešaka, jer ekološka destrukcija nije neutralna posljedica razvoja, nego često rezultat uređenih interesa i političke nemoći ili sukrivnje. U istom se kontekstu ističe potreba preispitivanja kršćanske tradicije antropocentrizma: ne da bi se čovjeka ponizilo, nego da bi se antropocentrizam diferencirao i očistio od logike dominacije, te priznala intrinzična vrijednost stvorenja i egzistencijalna povezanost svih bića (LS 115–121). Time ekološko obraćenje postaje proces u kojem se mijenja ne samo "ponašanje", nego i temeljna slika stvarnosti: svijet nije skladište resursa, a čovjek nije suveren bez odgovornosti. Zato je važno uočiti gdje se u tekstu *Laudato si'* pojam najjasnije zgusne u normativni zahtjev. Središnje mjesto ekološkoga obraćenja dade se sasvim jasno razaznati u završnim brojevima enciklike (LS 216–221): ondje se spajaju duhovna motivacija, asketska trezvenost i društvena odgovornost. U tom završnom potezu enciklika prestaje biti samo ocjena i postaje poziv na djelovanje. Franjo ekološko obraćenje opisuje kao osobno–zajednički proces: ono uključuje promjenu navika i vrijednosti, ali istodobno traži i promjenu institucionalnih obrazaca, jer pojedinac teško može živjeti drugačije ako ga sustavi stalno guraju u suprotnom smjeru. Zbog toga se obraćenje, u Franjinu smislu, ne svodi na privatnu etiku, nego ima i javnu, društveno prepoznatljivu dimenziju.

Apostolska pobudnica *Laudate Deum* (2023) taj naglasak dodatno zaoštrava. Ako je *Laudato si'* imala širinu paradigme, *Laudate Deum* ima ton hitnosti: klimatska kriza više nije tema za "opći diskurs", nego situacija koja traži političku odlučnost i institucionalnu odgovornost (LD 69). U apostolskoj pobudnici se pritom precizno sažima logika dokumenta: argumentacija se kreće od prepo-

znavanja činjenica, preko prosudbe u svjetlu integralne ekologije, do djelovanja u korist globalne uzajamnosti kao "programa preživljavanja" za ljudsku obitelj (LD 2). Taj prijelaz pokazuje da je Franjina ekologija istodobno teološki okvir i etičko–politički program: ne zato što Crkva želi biti "politička stranka", nego zato što stvarnost krize traži odluke, a ne samo riječi. U tom kontekstu *Laudate Deum* ponovno otvara i temu "tehnokratske paradigme" kao dubljega uzroka ekološke krize: jednostrano moćno pristupanje čovjeka ne–ljudskomu stvorenju, potpomognuto neograničenim tehničkim mogućnostima bez odgovarajuće etičke refleksije vodi do neobuzdane eksploatacije i konačno ugrožava i samo ljudsko preživljavanje (LD 20–33). Tu je ključno razumjeti da Franjo ne negira tehnologiju, nego razotkriva religiju tehnike: kada se tehničko rješenje postavi kao zamjena za moralnu odluku i političku odgovornost, tada društva postaju sposobna "optimizirati" sve osim vlastite savjesti (Vogt, 2023). Ta kritika korespondira sa suvremenim znanstvenim raspravama o tehnokratskoj paradigmi, koja prirodu tretira isključivo kao objekt manipulacije. Ekološko obraćenje stoga nije samo etički imperativ, nego i epistemološki zaokret koji zahtijeva redefiniranje ljudske uloge kao su–stvoritelja unutar biosfere, a ne samo njezina korisnika (usp. Deane–Drummond, 2022, 115–124; Jenkins, 2021, 45–52). Zato se ekološko obraćenje u Franjinu učiteljstvu profilira kao spoj duhovne promjene i političke etike. Bez institucionalnih odluka i pritiska na politike osobni stil života ostaje krhak i često simboličan. Bez promjene srca, politike ostaju kratkoga daha i podložne cinizmu interesa (LS 216–221). Odatle i važna posljedica za tezu ovoga rada: ekološko obraćenje nije tek retorička metafora za "budi bolji čovjek", nego normativno–pastoralni mehanizam koji gradi most od prepoznavanja krize prema provedivim oblicima djelovanja. U Franjinu okviru ono istodobno preobražava osobni stil života, traži institucionalne i političke odgovore te otvara prostor za obrazovanje i zajednička djelovanja koja je moguće javno opravdati.

2. Kontinuitet i pojačanje: Lav XIV. i zahtjev provedivoga ekološkoga djelovanja

U kontinuitetu s Franjinom integralnom ekologijom, Lav XIV. na početku svojega pontifikata naglašava potrebu "istinske ekološke preobrazbe" koja prelazi iz razine općih izjava u razinu institucionalnih odluka, obrazovanja i mjerljivih politika. U javnim porukama koje prate desetu obljetnicu *Laudato si'* naglasak se premješta s interpretacije prema provedbi: ekološko obraćenje nije više samo moralni i duhovni zahtjev, nego operativni kriterij vjerodostojnosti crkvenoga govora o stvorenju. To se očituje i u pozivu da se građani i društvene skupine aktivno angažiraju te vrše pritisak na političke instancije radi učinkovitijih klimatskih mjera (IKA, 2025a). Takav "izvršni ton" nije retorička promjena, nego se veže uz konkretne poteze i institucionalne odluke. Prvo, Lav XIV. simbolički i liturgijski potvrđuje kontinuitet uvođenjem i promicanjem Mise za skrb o stvorenju, čime se briga za stvoreni svijet ugrađuje u javno prepoznatljiv crkveni obrazac molitve

i formacije (Reuters, 2025). Drugo, naglasak je usmjeren na obrazovanje i oblikovanje djelovanja integralne ekologije kroz inicijative koje nisu zamišljene kao deklaracije, nego kao mjesta učenja, rada i institucionalne promjene.

Primjer je toga pomaka projekt Borgo Laudato Si' ("Selo Laudato Si'") u Castel Gandolfu, predstavljen kao prostor obrazovanja i praktičnoga učenja integralne ekologije (IKA, 2025b). Vatican News (2025) izvješćuje o slavlju prve Mise za skrb o stvorenju upravo u tom kontekstu, pri čemu se ekološka kriza opisuje kao izazov koji traži ne samo političku reakciju, nego i "kontemplativni pogled" te obnovu odnosa prema stvorenju, povezanu s mirom i pomirenjem. U argumentacijskom smislu, takvi projekti imaju dvostruku funkciju: (1) premošćuju jaz između učenja i djelovanja, i (2) stvaraju institucionalni okvir u kojem se ekološko obraćenje oblikuje kao trajna formacija, a ne kao jednokratna kampanja. Na razini klimatske politike i infrastrukture, još je vidljiviji pomak prema mjerljivosti. Službeni dokumenti Svete Stolice potvrđuju tu razinu operacionalizacije kroz papinski dokument u obliku hirografa (Bollettino, 2025) kojim se uređuje izgradnja agrovoltaičnoga postrojenja u području Santa Maria di Galeria. Time se naglašava da ekološka tranzicija Vatikana nije samo deklarativna, nego se temelji na konkretnim pravno–infrastrukturnim aktima donesenim u suradnji s Republikom Italijom (Vatican News, 2025). Taj potez dobiva dodatnu težinu u svjetlu novijih klimatskih obveza: National Catholic Reporter (2025) navodi da je Sveta Stolica predala novu klimatsku obvezu prema kojoj će smanjiti emisije za najmanje 28% do 2035. u odnosu na 2011., pri čemu je ključan element plana razvoj velikoga solarnoga projekta koji bi mogao u potpunosti pokriti potrebe Vatikana za električnom energijom. Širi kontekst i detalje sporazuma potvrđuje i izvještaj Associated Press (2024): projekt je povezan s dogovorom s Italijom, ima i agrovoltaičnu sastavnicu, uključuje mogućnost dijeljenja viška energije te se uklapa u ambiciju da Vatikan postane među prvim klimatski neutralnim državama.

U toj kombinaciji učiteljstvo, institucije i infrastruktura postaju jedna argumentacijska cjelina: moralni govor dobiva vjerodostojnost kada ga prate mjerljivi potezi, a institucionalne odluke dobivaju stabilnost kada su ukorijenjene u normativnom i duhovnom okviru. Stoga možemo reći da Lav XIV. ne napušta Franjinu integralnu ekologiju, nego ju operacionalizira. Ekološko obraćenje postaje trajna moralno–politička obveza, usmjerena na javno razložive ciljeve (energetska tranzicija, zaštita bioraznolikosti, voda, pravednost), ali i na mobilizaciju društvenih čimbenika u smjeru političke odgovornosti. Drugim riječima, "pojačanje" u pontifikatu Lava XIV. nije u promjeni sadržaja, nego u promjeni registra: od moralno–teološkoga uvida prema institucionalno–provedbenomu standardu. Time se koncept ekološkoga obraćenja jasnije čita kao mehanizam prijelaza od utvrđivanja krize prema djelovanjima koja su provjerljiva, ponovljiva i javno vidljiva.

3. Most prema djelovanju: "pedagogija malih koraka" i urbana duhovnost stvorenja

Kako ekološko obraćenje ne bi ostalo apstraktna norma, presudno je pitanje kako učiti preobrazbu i kako postaje održiva. U moralnim apelima lako je biti radikalan, ali se u djelovanju pokazuje ono najneugodnije: čovjek ne živi od "velikih odluka", nego od ritma, ponavljanja i navika. Zato "pedagogija malih koraka" nije psihološki dodatak ozbiljnoj etici, nego njezin operativni uvjet: ono što je ponovljivo i dugoročno formativno nosi više od herojskih, ali kratkotrajnih odluka. Taj realizam u urbanoj svakodnevici precizno artikulira turski esejist i etičar Ersun Augustinus Kayra, polazeći od augustinovske misli o "nemirnom srcu", koju ne razumijeva kao kvar čovjeka, nego kao njegov kompas: nemir je "navigacijski uređaj" koji upozorava kada se gubimo u buci i kada se udobno prilagodimo destruktivnim obrascima (Kayra, 2025).

Kayrin je ključni potez premještanje rasprave s razine apstraktnih maksima na "put srca". Augustin ne ostaje na moralnim zapovijedima, nego opisuje dinamiku ljubavi koja se može promašiti i ponovno usmjeriti, pa iz toga slijedi pedagogija u kojoj se čovjek ne "popravlja" naglo, nego postaje strpljivo izlječiv: ono što traje jest ono što se može ponavljati, bez posramljivanja i bez moralizatorske retorike (Kayra, 2025, 816). U tom smislu ekološko obraćenje ne može biti samo disciplina potrošnje, nego "formacija srca". Tržište uči brzo, ali srce uči sporije i dublje, te zato ekološki zaokret traži djelovanje koje se ukorjenjuje u navici kao "treningu" (Kayra, 2025, 817). Tu se otvara most prema Franjinoj kritici tehnokratske paradigme: Kayra povezuje razložnost logosa i duhovnu umjerenost s otporom logici "sve što je izvedivo, korisno je". Ako tehnika postane zamjena za čovjeka i zajednicu, potrebna je kultura svrhovito "neproduktivne pažnje": mali prostori i vremena koja ne služe učinkovitosti, nego obnovi odnosa, kako bi se uopće moglo izdržati moralno zahtjevno djelovanje (Kayra, 2025, 818). Zato Kayra predlaže djelovanje koje je naizgled banalno, ali teološki precizno: koje ne zamjenjuje politiku, nego gradi motivacijski i simbolički sloj bez kojega politika ne traje.

Operativna forma "pedagogije malih koraka" uključuje geste poput "hoda uz psalme", koji liturgizira svakodnevicu, težnju "manje nositi, više pozdravljati", koja spaja ekološku odgovornost s pozornošću prema drugomu te ritam "petak–nedjelja" kao školu zahvalnosti (Kayra, 2025). Ta su djelovanja važna jer transformiraju život bez moraliziranja, djelujući kao "stil evanđelja". Nisu izgovor za nečinjenje, nego način da se život preobražava bez samomržnje, uz istodobnu podršku političkim mjerama koje doista pomažu (Kayra, 2025, 818). Tako "mali koraci" postaju most između unutarnje motivacije i javno razložioga djelovanja. Ne zamjenjuju strukturalne odluke, ali proizvode ono što često nedostaje, a to je trajni motivacijski kapacitet i zajednički smisao ustrajnosti. Teološki, Kayra izbjegava dvije devijacije: redukciju svijeta na robu i sklonost da se "priroda" pretvori u božanstvo. Liturgijski jezik (kruh i vino, voda i ulje, svjetlo i miris) nije eskapizam, nego način da se stvorenje ponovno smjesti u horizont smisla, bez bijega iz svijeta i bez idolizacije svijeta (Kayra, 2025, 818). U tom ključu "urba-

na duhovnost stvorenja" nije romantika, nego disciplina percepcije i odnosa: učiti gledati grad i prirodu kao "su–svijet", a ne kao kulisu ili resurs, te u ponovljivim gestama usvajati kulturu zahvalnosti, trezvenosti i gostoljubivosti (Kayra, 2025, 818).

4. Recepcija "odozdo": Pokret za ekološko obraćenje u BiH kao studija slučaja

Slične pokušaje operacionalizacije *Laudato si'* nalazimo i u Hrvatskoj, ponajprije u edukativno–institucionalnim formatima poput projekta *CRO Laudato si'* (Hrvatsko katoličko sveučilište u suradnji s Nacionalnim bratstvom Franjevačkoga svjetovnog reda i Franjevačkom mladeži) te u pojedinim programima socijalno–ekološke recepcije učiteljstva unutar crkvenih i akademskih inicijativa. U odnosu na te modele, Pokret za ekološko obraćenje u BiH metodološki je posebno indikativan jer od početka nastupa kao namjerno hibridna platforma civilnih i religijskih čimbenika te jasnije pokazuje kako se ekološko obraćenje može prevesti u ponovljiva djelovanja i savezništva odozdo. Lokalne inicijative postaju vjerodostojno mjesto provjere pojma ekološkoga obraćenja tek tada kada pokažu kako se naputci učiteljstva prevode u trajna djelovanja u konkretnim društvenim uvjetima, a ne samo kada ponove rječnik crkvenih dokumenata. U Bosni i Hercegovini Pokret za ekološko obraćenje oblikuje se upravo kao takav prevoditeljski prostor: prema samopredodžbi Pokreta, riječ je o suradnji civilnih ekoloških i religijskih čimbenika, dakle o namjerno hibridnom modelu koji od početka računa na pluralnost motiva, jezika i partnerstava (Pokret za ekološko obraćenje, 2026).

4.1. Nastanak Pokreta i profil

Prema Alenu Kristiću, Pokret za ekološko obraćenje u BiH je mobilizacija religijskoga kapitala za zajednički dom u postkonfliktnom prostoru, izrasla iz vizije utemeljene na franjevačkoj duhovnosti (Kristić, 2025). Ovime je preciziran širi cilj Pokreta: transformacija ne samo individualnih navika, nego i dubinskih obrazaca religijskih institucija, medija i javnoga djelovanja. Posebno je korisno što Kristić "san" razlaže u provjerljive smjerove djelovanja. Želi da religijski pokreti mladih postanu promicatelji ekološke (su)odgovornosti, da religijski mediji razvijaju ekoteološku i ekološku pismenost, da liturgijska vremena (ramazan, advent, korizma) u sebe uključe ekoteološku dimenziju, da vjerske zajednice izbjegavaju *greenwashing* te da javno podupiru ugrožene ekološke aktiviste, osobito one izložene SLAPP tužbama (Kristić, 2025). Tu je vidljiva ključna točka za ovaj rad: ekološko obraćenje nije privatna pobožnost, nego institucionalno i javno provjerljiv smjer.

4.2. Djelovanje i kriteriji

Pokret konkretizira ono što je u prethodnom poglavlju opisano kao "pedagogija malih koraka", ali na razini zajednice: ponovljivi formati (radionice, javni razgovori, akcije, edukativni ciklusi) postaju minimalne jedinice promjene. To

je važno jer se ekološko obraćenje u praksi ne održava na razini jedne snažne kampanje, nego kroz niz malih, ponovljivih gesta koje stvaraju naviku i zajednički jezik. To nije samo deklaracija, što je vidljivo i u javno najavljenim programima i partnerskim aktivnostima. Primjerice, *Laudato si' advent* u BiH opisuje se kao niz više od pedeset povezanih aktivnosti, edukacijskih, molitveno–liturgijskih i praktičnih, koje organiziraju partneri Centra za mirovno obrazovanje i sudionici projekta Pokret za ekološko obraćenje (Mreža mira, 2023). Time Pokret dobiva element koji je ključan za znanstvenu čitljivost: operacionalizaciju pojma kroz programsku strukturu (ciklus aktivnosti, partnerstva, javno komunicirani ciljevi). U konkretnim "malim projektima" pojavljuju se i prepoznatljivi edukativno–praktični motivi: primjerice školski i edukativni "zeleni kutci" i vrtovi kao simbol »malih gesti koje zajedno čine veliku promjenu« (Pokret za ekološko obraćenje, 2024). Slično tomu, u Jajcu se navodi otvorenje izložbe realizirane u okviru projekta Pokret za ekološko obraćenje, što pokazuje da Pokret koristi i kulturno–edukativne formate (Redovništvo.ba, 2024).

Za argument teze presudno je da Pokret pokazuje kako se ekološko obraćenje može izreći i izvan crkvenoga rječnika: voda, zrak, zdravlje, bioraznolikost, lokalna otpornost. Kristićev govor izrijekom povezuje »vapaj Zemlje i vapaj siromašnih« s bosanskohercegovačkim kontekstom razaranja okoliša, čime ekološko pitanje postaje i pitanje socijalne pravde i javne odgovornosti (Kristić, 2025). U postkonfliktnom prostoru BiH taj aspekt dobiva dodatnu težinu: okoliš i zajednička dobra stvaraju "temu" oko koje se lakše gradi suradnja nego oko identitetskih parola. To Pokretu daje potencijal "ekološko–mirovnoga jezika" kroz djelovanje. Koalicije oko rijeka, zraka, javnih prostora i lokalnih edukacija mogu postati mikropoligoni povjerenja. U tom smislu Pokret nije samo ekološka inicijativa, nego i (barem potencijalno) mehanizam društvene kohezije, jer se fokus premješta na zajednički interes koji je univerzalno komunikabilan. Originalnost toga modela u BiH očituje se u sposobnosti "hibridnih savezništava" da nadiđu postkonfliktne identitetske zapreke, koristeći ekološku odgovornost kao platformu za novi oblik društvene kohezije, koja se ne temelji na političkom konsensusu, nego na zajedničkoj brizi za egzistencijalna dobra poput vode i zraka. Za ovaj rad Pokret je metodološki zahvalan zato što stoji na sjecištu četiri razine koje crkveno učiteljstvo stalno traži, a u djelovanju često izostanu: (1) motivacija (religijski i etički jezik koji "pali" volju), (2) format (ponovljivi modeli koji ne ovise o karizmi pojedinca), (3) savezništva (religijski i civilni čimbenici u istoj platformi), i (4) javna obrazloživost (ciljevi koji imaju smisla i izvan crkvenoga kruga). Kristićev "san" dodatno pooštrava kriterij vjerodostojnosti: uključivanje ekoteološke dimenzije u liturgijska vremena, ulaganje u ekoteološku pismenost, odbijanje *greenwashinga* te javna zaštita ugroženih ekoloških aktivista nisu "ukrasi", nego testovi ozbiljnosti obraćenja u institucionalnom smislu (Kristić, 2025).

5. Teorijski okvir i kriteriji procjene: ekološko obraćenje kao postsekularni motivacijski resurs

Postsekularni okvir pomaže objasniti zašto se pojam ekološkoga obraćenja ne može svesti na privatnu pobožnost, ali ni jednostavno preseliti u javni prostor bez uvjeta. U pluralnim društvima religijski govor ostaje živ, no njegova javna relevantnost prolazi test prevodivosti: može li se izraziti tako da bude razumljiv, provjerljiv i normativno prihvatljiv i izvan zajednice vjere. U tom kontekstu važna je Habermasova ocjena "svijesti o onom što nedostaje": praktična racionalnost može opravdavati moralne norme, ali može izgubiti snagu da u "profanom umu" budi i održava svijest o "povrijeđenoj uzajamnosti" i o onom "što vapi do neba" (Habermas, 2006, 1–3). Drugim riječima, problem nije samo u znanju i argumentima, nego u motivaciji i ustrajnosti uzajamnoga djelovanja. Upravo se tu otvara postsekularna hipoteza: religijske tradicije mogu doprinijeti resursima motivacije, ali ne po cijenu povlačenja iz modernih kognitivnih postignuća. Habermas to formulira kao svojevrsni uvjet javne relevantnosti: autonomija moralnoga opravdanja djeluje kao "filter" prihvatljivih religijskih djelovanja, a religijski se govor ne može odvojiti od modernih kriterija racionalnosti i univerzalizabilnosti (Habermas, 2006, 5). To je važna korekcija za ekološko obraćenje: ono može biti snažan moralno–duhovni poticaj, ali samo ako se ne zatvara u internu terminologiju i ako se prevodi u oblike djelovanja koji su javno razloživi.

U tom smislu, ekološko obraćenje u ovom radu nije tretirano ni kao retorička figura ni kao emotivni dodatak ekološkoj politici, nego kao operativni okvir koji povezuje promjenu srca i navika s institucionalnim i političkim obvezama tako da proizvodi djelovanja koja se mogu dijeliti, pratiti i procjenjivati. Pritom je korisno razlikovati dvije razine Habermasova mišljenja: slabiju varijantu, prema kojoj društvu prvenstveno nedostaje motivacija da čini dobro koje već prepoznaje, i jaču varijantu, prema kojoj slabi i sama sposobnost moralne percepcije, odnosno znanje o tom što uzajamnost konkretno zahtijeva (Habermas, 2006, 13). Ekološko obraćenje može odgovoriti na obje: na prvoj razini kao formacija volje i ustrajnosti, na drugoj kao obnova moralne percepcije o pravednosti prema stvorenju i prema siromašnima. Promatran kroz analitičku perspektivu prethodnih poglavlja (Franjo, Lav XIV., pedagogija malih koraka, lokalna recepcija), taj pojam prestaje biti tek teološki ideal i postaje operativni okvir. U tom smislu, ekološko obraćenje funkcionira kao postsekularni resurs motivacije koji uspješno spaja unutarnju etičku formaciju s javno provjerljivim i komunikabilnim djelovanjima.

Schmidtova razrada u habermasovskoj liniji dodatno pojašnjava da motivacija ne nastaje iz apstraktnih normi, nego iz slika nade i biografski ukorijenjenih djelovanja koja etičke zahtjeve čine izdržljivima kroz vrijeme (Schmidt, 2024). To je točka gdje ekološko obraćenje postaje više od moralizma: ono teži formiranju navika, simboličkih ritmova i zajedničkih prostora učenja koji održavaju pritisak na institucije i politike, umjesto da ga zamjenjuju.

Na temelju toga predlažu se četiri kriterija za procjenu inicijativa koje se pozivaju na ekološko obraćenje. Kriteriji nisu zamišljeni kao "kontrola", nego kao

heuristika koja razlikuje simboličke geste od formativnih praksi i testira prevodivost pojma u postsekularnom okruženju (Habermas, 2006, 14; Schmidt, 2024): (1) Kontinuitet s paradigmom integralne ekologije: inicijativa povezuje okoliš i socijalnu pravednost te ekologiju ne tretira izolirano, nego u relaciji s ekonomijom, kulturom i životnim uvjetima ranjivih skupina. (2) Mjerljivost i provedivost: ciljevi se artikuliraju u konkretnim koracima (programi, edukacija, infrastruktura, lokalne politike) čiji se učinci mogu barem minimalno pratiti i evaluirati. (3) Javna prevodivost: sadržaji se mogu komunicirati i opravdati u pluralnom društvu bez zatvaranja u internu terminologiju. Tu vrijedi habermasovski "filter", prema kojemu inicijativa mora biti spojiva s modernim kriterijima javne racionalnosti i univerzalizabilnosti, a ne ovisna o ekskluzivnim pretpostavkama (Habermas, 2006, 18). (4) Uključivost čimbenika i savezništva: djelovanje gradi suradnje (župe, škole, udruge, građani, struka) i stvara zajedničke prostore učenja, tako da motivacijski potencijal vjere ne postaje granica uključivosti, nego pogon uzajamnosti.

Zaključak

Ovaj rad pokazuje da je ekološko obraćenje u učenju suvremenoga katoličkoga učiteljstva više od moralnoga apela. Ono djeluje kao normativno–pastoralni mehanizam koji povezuje prepoznavanje krize s izvedivim oblicima djelovanja. Integralna ekologija čini ekološko pitanje mjestom provjere vjere i etike, zahvaćajući socijalne i duhovne aspekte. Obraćenje nadilazi individualno ponašanje, zahtijevajući preobrazbu odnosa koja uključuje institucionalne obveze. U tom okviru, prijelaz od nauka crkvenoga učiteljstva prema djelovanju postaje uvjerljiv tek kada se prevede u trajne, ponovljive i javno obrazložive formate. Studija slučaja Pokreta za ekološko obraćenje u Bosni i Hercegovini pokazuje kako se takva recepcija "odozdo" može ostvarivati kroz hibridna savezništva religijskih i civilnih čimbenika te kroz mala, ali ponovljiva djelovanja koja grade zajednički jezik odgovornosti za zajednička dobra. Upravo zato ekološko obraćenje ovdje nije retorička metafora, nego okvir djelovanja koji se može opisivati, pratiti i kritički procjenjivati u javnom prostoru.

Na temelju provedene analize, rad predlaže četiri kriterija koji pomažu razlikovati deklarativne geste od formativnih praksi: kontinuitet s integralnom ekologijom, provedivost i mjerljivost, javna razložljivost i prevodivost, te uključivost čimbenika i savezništava. Ti kriteriji nisu dodatak izvana, nego logičan ishod same teze: ako je ekološko obraćenje most između crkvenoga učiteljstva i djelovanja, onda se njegova vjerodostojnost prepoznaje upravo u onom što ostaje nakon govora, a to su strukture, navike i zajednička djelovanja koja traju. U tom smislu, buduća kretanja recepcije ekološkoga obraćenja ovisit će o sposobnosti crkvenih i društvenih čimbenika da istodobno očuvaju duhovnu motivaciju, preuzmu institucionalnu odgovornost i razviju modele djelovanja koji su dugoročno održivi, javno razumljivi i otvoreni suradnji. Ekološko obraćenje tada prestaje biti puki naziv za dobru namjeru i postaje kriterij ozbiljnosti: način na koji vjera, etika i politika uče govoriti istim jezikom odgovornosti za zajednički dom.

Literatura

Associated Press (2024). Vatican strikes deal for solar farm on Santa Maria di Galeria land. *AP News*, 31. srpnja, https://apnews.com/article/vatican–solar–farm–environment–francis–5d57f8e15c48a52a48405ae414384a9c (16.2.2026.)

Bollettino (2025). Comunicato della Santa Sede: Firma dell'Accordo tra la Santa Sede e la Repubblica Italiana per un impianto agrivoltaico a Santa Maria di Galeria, 31.07.2025. *Bollettino Sala Stampa della Santa Sede*, https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2025/07/31/0535/00957.html (16.2.2026.)

Deane–Drummond, Celia (2022). *Shadow Sophia: The Evolution of Wisdom: Volume II*. Oxford: Oxford University.

Habermas, Jürgen (2006). Religion in the Public Sphere. *European Journal of Philosophy*, 14(1), 1–25.

IKA (2025a). Papa početkom rujna otvara selo Laudato si' u Castel Gandolfu. *Informativna katolička agencija*, 25. kolovoza, https://ika.hkm.hr/novosti/papa–pocetkom–rujna–otvara–selo–laudato–si–u–castel–gandolfu/ (16.2.2026.)

IKA (2025b). Papa posjetio Selo Laudato si' u Castel Gandolfu. *Informativna katolička agencija*, 9. srpnja, https://ika.hkm.hr/novosti/papa–posjetio–selo–laudato–si–u–castel–gandolfu/ (16.2.2026.)

Jenkins, Willis (2021). *The Future of Ethics: Sustainability, Social Justice, and Religious Creativity*. Georgetown University.

Kayra, Ersun Augustinus (2025). Unruhiges Herz in der Großstadt. Augustinus, Logos und ökologische Umkehr. *Stimmen der Zeit*, 150(11), 815–818.

Kristić, Alen (2025). San o ekološkom obraćenju bosanskohercegovačkih vjerskih zajednica. *Autograf*, https://autograf.hr/san–o–ekoloskom–obracenju–bosanskohercegovackih–vjerskih–zajednica/ (16.2.2026.)

LD. *Laudate Deum*. (4. listopada 2023.) Franjo, *Laudate Deum: Apostolska pobudnica o klimatskoj krizi*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2024.

LS. *Laudato si'*. (24. svibnja 2015.) Franjo, *Laudato si': Enciklika o brizi za zajednički dom*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2015.

Mreža mira (2023). Prvi Laudato si' advent u Bosni i Hercegovini. *Mreža mira*, 2. prosinca, https://www.mreza–mira.net/vijesti/clanci/prvi–laudato–si–advent–u–bosni–i–hercegovini/ (16.2.2026.)

Nadal, Lucia de (2024). From Denial to the Culture Wars: A Study of Climate Misinformation on YouTube. *Environmental Communication*, 18(8), 1186–1203.

National Catholic Reporter (2025). Vatican submits new climate target ahead COP30 UN summit. *National Catholic Reporter*, 16. listopada, https://www.ncronline.org/vatican/vatican–news/vatican–submits–new–climate–target–ahead–cop30–un–summit (16.2.2026.)

Pokret za ekološko obraćenje (2024). Projektne objave i materijali Pokreta za ekološko obraćenje u Bosni i Hercegovini. *Facebook*, https://www.facebook.com/ekoobracenje/ (16.2.2026.)

Pokret za ekološko obraćenje (2026). Pokret za ekološko obraćenje — opis platforme i ciljeva. *Facebook*, https://www.facebook.com/ekoobracenje/ (16.2.2026.)

Redovnistvo.ba (2024). Otvorenje izložbe fotografija "creAction" u Jajcu. *Redovništvo.ba*, 3. lipnja, https://www.redovnistvo.ba/hr/page.php?id=3980 (16.2.2026.)

Reuters (2025). Praying the world halts climate change? There's now a Catholic Mass for that. *Reuters*, 3. srpnja, https://www.reuters.com/sustainability/cop/praying–world–halts–climate–change–theres–now–catholic–mass–that–2025–07–03/ (16.2.2026.).

Schmidt, Benedikt (2024). Bewusstsein von dem, was fehlt: Christliche Ethik im postsäkularen Zeitalter. *Stimmen der Zeit*, 149(1), 41–52.

Vatican News (2025). Borgo Laudato si': Pope Leo XIV to launch new ecological and spiritual chapter. *Vatican News*, 3. rujna, https://www.vaticannews.va/en/vatican–city/news/2025–09/borgo–laudato–si–pope–leo–xiv–ecology–school–project–inauguratio.html (16.2.2026.)

Vogt, Markus (2023). Laudate Deum: Dringende Mahnung. *Christ in der Gegenwart*, 75(43), 3–4.

Vučković, Ante (2007). Klimatske promjene i Crkva. *Crkva u svijetu*, 42(1), 3–6.

Ecological Conversion Between Magisterial Teaching and Practice

From Pope Francis to Leo XIV and the Movement for Ecological Conversion in Bosnia and Herzegovina

*Dalibor Milas**

Summary

This paper examines "ecological conversion" in contemporary Catholic teaching as a normative–pastoral mechanism that links magisterial diagnosis to practicable action. It outlines Francis' integral ecology (Laudato si') and the urgency of Laudate Deum, then shows how Leo XIV sharpens the focus on institutional responsibility, implementable policies, and publicly visible initiatives. In a post–secular horizon, ecological conversion is approached as a motivational resource that becomes publicly relevant only when translated into intelligible reasons and verifiable practices. The argument is complemented by the logic of "small steps" and by an illustrative case study of the Movement for Ecological Conversion in Bosnia and Herzegovina, highlighting bottom–up formats, hybrid alliances, and feasible projects. Methodologically, the study combines qualitative analysis of key documents and selected public statements with an illustrative case–based operationalization.

Keywords: *ecological conversion; integral ecology; Laudato si'; Laudate Deum; Bosnia and Herzegovina*

* Dalibor Milas, PhD, Faculty of Catholic Theology, University of Graz. Address: Heinrichstraße 78, 8010 Graz, Austria. University Centre for Protestant Theology Matija Vlačić Ilirik. Address: Ul. Ivana Lučića 1a, 10000 Zagreb, Croatia. E–mail: *dalibor.milas@gmail.com*